

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 2, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.14

Н. О. Рибалко,
к. е. н., доцент кафедри фінансів та банківської справи,
ПВНЗ «Європейський університет»

ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Розглянуто сутність бюджетного дефіциту та державного боргу. Визначено ставлення до цих економічних явищ з боку представників класичної школи та кейнсіанства. Проаналізовано динаміку темпів росту та абсолютних значень державних доходів, видатків, бюджетного дефіциту, державного боргу України за період 2008-2012 років. Визначено шляхи подолання бюджетного дефіциту.

The article contains essence of the budget deficit and public debt. attitude to these economic phenomena on the part of the classical school, and Keynesianism was specified. The dynamics of growth and absolute values of the public revenue, expenditure, budget deficit, government debt over the period 2008-2012 were analyzed. Ways to overcome the budget deficit were identified.

Ключові слова: бюджетний дефіцит, державний борг, державні доходи, державні видатки, джерела фінансування.

Key words: budget deficit, public debt, public revenue, government spending, financing sources.

Постановка проблеми. Виконання державою покладених на неї функцій залежить від фінансового забезпечення цього процесу. Фондом фінансових ресурсів держави є бюджет. Саме від збалансованості доходної та видаткової частин бюджету залежить розвиток країни. Стан, при якому видатки перевищують доходи отримав назву бюджетного дефіциту. Одним з джерел покриття дефіциту є державні зовнішні та внутрішні позики, наслідком використання яких є виникнення та зростання державного боргу. Значні обсяги боргу потребують великої кількості ресурсів на його обслуговування та погашення. Це, в свою чергу збільшує витратну частину державного бюджету, та провокує зростання бюджетного дефіциту. Таким чином, стан та динаміка бюджетного дефіциту та державного боргу потребують особливої уваги та всебічного дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Основи дослідження державного регулювання економіки було закладено відомими вченими В. Петті, А. Смітом, Д. Рікардо, Дж. М. Кейнсом. Проблематика державних фінансів в цілому та бюджетної системи зокрема, на сучасному етапі досліджується такими вченими як О.Д. Василик, К.В. Павлюк, І.Я. Чугунов, І.В. Запатріна, А.С. Ганіч, Ц. Огонь. Бюджетному дефіциту та державному боргу присвячено праці Н. В. Зражевської, Л. П. Гладченко, В.П. Кудряшова, Є.В. Макаренко, А.І. Машко, М.Д. Пасічного, В.О. Степанової.

Метою статті є дослідження динаміки бюджетного дефіциту та державного боргу України, визначення основних чинників змін, що відбулися, а також пошук альтернативних шляхів вирішення проблеми зростання бюджетного дефіциту.

Вклад основного матеріалу. Дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету) [2].

Бюджетний дефіцит – це вже традиційне явище для вітчизняної економіки. Для покриття дефіциту державою використовуються державні запозичення, що провокує виникнення державного боргу. Стосовно права існування та можливих розмірів бюджетного дефіциту, державного кредиту та боргу немає єдиної думки серед вчених. Класична школа політекономії вважала державний борг явищем, яке «пригнічує і, зрештою, може розорити великі нації Європи». Класики наголошували, що державним позикам притаманні суперечність та діалектика, яка полягала в тому, що, позики з одного боку, були джерелом первісного нагромадження капіталу, а з іншого, - підривали його процес і основи [18]. Д.Рікардо визначив, що держава, яка накопичує борги перебує у неприродному становищі. Грошові кошти, надані в позику виходять з використання у продуктивній праці та утримують існування непродуктивної праці.

На відміну від представників англійської класичної школи Дж. М. Кейнс та його послідовники розвивають ідею необхідності зростання державних видатків, що «фінансуються за допомогою позик». З точки зору Дж. Кейнса, державні інвестиції і поточні державні видатки можна фінансувати у борг. Дж. Кейнс у своїх працях особливу увагу приділяв таким поняттям як «схильність до споживання» та «схильність до інвестування». Він вважав, що урядові інвестиції, що фінансуються за допомогою позик, призведуть до розширення «схильності до інвестування», а фінансування поточних державних видатків призведе до збільшення «схильності до споживання». Важливе місце у вченні Дж. Кейнса займав «ефективний попит», який він зазначав як чинник розвитку економіки. Зростання заборгованості держави розглядалось як невід'ємна частина державного регулювання «ефективного попиту» [7]. Завдяки вченню, яке отримало назву «кейнсіанство» дефіцит державного бюджету перетворився на один із способів регулювання економіки.

У сучасному стані світової економіки немає єдиної думки стосовно корисності чи шкідливості бюджетного дефіциту, державних позик та боргу. Кожна держава приймає свою особливу політику в бюджетній сфері. Дослідимо ситуацію, яка склалася в Україні.

Розглянемо динаміку доходів, видатків державного бюджету, стан бюджетного дефіциту та граничного обсягу державного кредиту України за останні 5 років - з 2008 по 2012 роки.

Таблиця 1.

Темпи росту доходів, видатків державного бюджету, бюджетного дефіциту, державного боргу України, %

Показники	2009	2010	2011	2012
Разом доходів	105,77	103,95	119,17	123,06
у тому числі: - загальний фонд	102,13	113,79	122,48	125,22
- спеціальний фонд	118,64	74,00	103,66	111,14
Разом видатків	108,27	112,25	111,35	120,69
у тому числі: - загальний фонд	97,15	123,96	122,81	121,81
- спеціальний фонд	150,17	83,72	69,99	113,65
Дефіцит бюджету, всього:	126,15	167,13	67,00	109,80
у тому числі: - загальний фонд	43,53	329,80	107,93	104,73
- спеціальний фонд	634,59	98,48	9,14	194,37
Граничний розмір державного боргу	216,60	163,52	118,98	112,87

За даними таблиці 1, можна зробити висновок, що доходи та видатки державного бюджету України за період 2009-2012рр. мають тенденцію до зростання:

- у 2009р. порівняно з 2008р. доходи зросли на 5,77%, видатки зросли на 8,27%;
- у 2010р. доходи збільшилися тільки на 3,95%, а видатки зросли на 12,25%;
- у 2011р. темпи росту доходів випереджують темпи росту видатків – 19,17% та 11,35% відповідно;
- дані за 2012 р. показують, що темпи росту доходів та видатків державного бюджету дуже подібні один до одного, а саме, доходи збільшилися на 23,06%, а видатки на 20,69%.

Зазначимо, що у 2009-2010рр. випереджувальними темпами зростали видатки державного бюджету, у 2011р., навпаки, швидше збільшувались доходи. Однак, у 2012р. показники росту доходів та видатків майже зрівнялись. Якщо розглянути динаміку абсолютних значень доходів та видатків державного бюджету, то ми побачимо, що протягом 2008-2012рр. видатки завжди перевищували доходи (див. рис.1).

Рис. 1. Динаміка доходів та видатків державного бюджету України за період 2008-2012рр, тис.грн.

Таким чином, стійке перевищення обсягу видатків над обсягом доходів провокує явище стійкого бюджетного дефіциту. Проаналізуємо його стан та тенденції.

За даними таблиці 1, можна зробити висновок, що темпи росту дефіциту не мають єдиної тенденції: значне збільшення у 2009-2010рр. порівняно з 2008-2009рр., помітне зменшення у 2011р, та знову збільшення обсягів у 2012р. Зменшення темпів росту у 2010р. (на рівні 67%) зумовлено тим, що саме у цей період темпи росту доходів були більшими ніж видатків. Отже, 2011р. у цьому контексті можна вважати періодом позитивних змін у бюджетній системі країни. Однак, на жаль, ця тенденція не мала свого продовження у 2012р. – видатки значно збільшилися, доходи зросли не так швидко й бюджетний дефіцит збільшився на 9,8%.

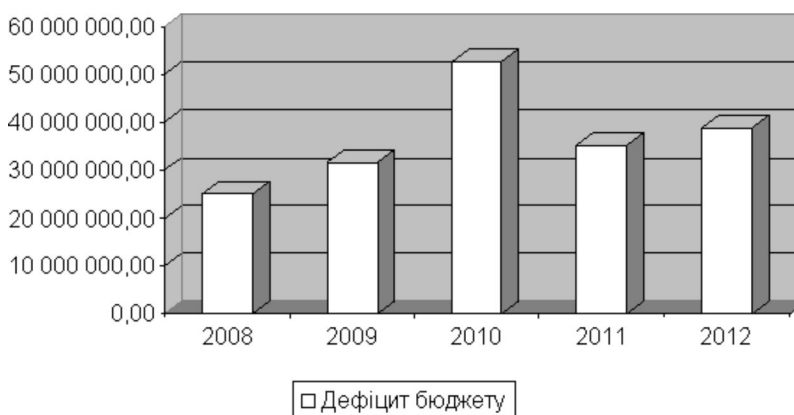

Рис. 2. Динаміка доходів та видатків державного бюджету України за період 2008-2012рр, тис.грн.

Джерелами фінансування бюджету є:

- 1) кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- 2) кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) - щодо державного бюджету;
- 3) повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;
- 4) вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених Бюджетним кодексом [2]

Традиційним для вітчизняної економіки джерелом покриття бюджетного дефіциту є залучення позикових коштів, внаслідок чого виникає державний борг.

Державний борг - загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [2].

За даними таблиці 1, державний борг наявний протягом всього періоду 2008-2012рр. Простежується тенденція до поступового зменшення темпів росту цього показника – з 216,6% у 2009р. до 112,87% у 2012р., тобто майже в 2 рази. Взятши до уваги те, що обслуговування державного боргу відволікає з бюджету значні кошти, які можна було б спрямувати на програми соціально-економічного розвитку країни, скорочення темпів росту державного боргу ми оцінюємо як позитивну тенденцію.

Проаналізувавши динаміку абсолютного значення державного боргу за даними рис.3, можна зробити висновок, що спостерігається тенденція до постійного збільшення цього показника. Таким чином, на погашення відсотків по користуванню залученими коштами витрачається значна частина державних коштів.

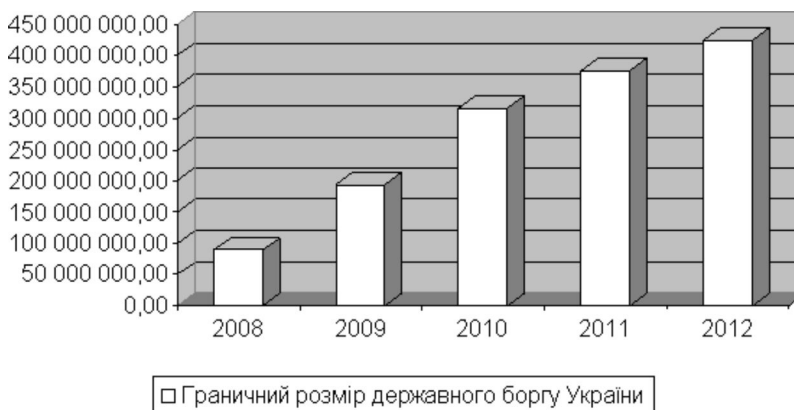

Рис. 3. Динаміка граничного розміру державного боргу України за період 2008-2012рр, тис.грн.

Бюджетний дефіцит вітчизняного державного бюджету та державний борг мають вже хронічний характер. Боргове навантаження відволікає значні ресурси з економіки України, провокує інфляцію та кризовий стан, поглиблює фінансову нестабільність.

Законодавством України передбачено ще три можливі джерела фінансування - кошти від приватизації державного майна, повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів, вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених Бюджетним кодексом.

Як показує фінансова практика розвинутих країн, більш раціональним шляхом подолання проблеми бюджетного дефіциту є використання неемісійних методів, тобто збільшення доходів бюджету та зменшення видатків.

Збільшити доходи бюджету за рахунок податкових платежів суб'єктів господарювання можна запровадивши реформування податкової системи. Наприклад, надання короткострокових податкових канікул для новостворених підприємств дасть їм можливість створити міцну фінансову базу для подальшої діяльності, зростання обсягів виробництва, збільшення доходів, а відтак – збільшення податкових відрахувань до бюджету після закінчення терміну податкових канікул.

При вирішенні проблеми зменшення видатків з бюджету слід почати з ревізії ефективності використання виділених коштів по кожній статті видатків. Особливої уваги при проведенні аналізу заслуговують суми коштів, призначені для фінансування довгострокових програм, які не дають запланованого соціально-економічного результату, а також ресурси виділені для утримання чисельної кількості чиновників та урядовців.

Якщо вже держава обирає засобом подолання бюджетного дефіциту використання запозичень, тоді кращим варіантом є внутрішні позики. Тому що, кошти за обслуговування таких позик залишаються у державі, на підприємствах та у населення. Вони можуть перетворити їх у заощадження або інвестувати в економічні проекти. Якщо державою будуть створені відповідні умови для стимулювання підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної економіки, тоді ланцюг: державні кошти за обслуговування внутрішніх позик – доходи підприємств та населення – інвестиції у соціально-економічні вітчизняні проекти, призведе до зростання та зміцнення економіки України.

Висновки. Дослідження показало, що протягом періоду 2008-2012рр. в Україні державні видатки були більші за державні доходи. Бюджетний дефіцит зростає протягом 2008-2010рр., досягнувши максимуму у 2010р., трохи зменшився у 2011р., однак у 2012р. знову зріс. Державний борг має стійку тенденцію до зростання. Поєднавши ці результати ми можемо зробити висновок, що державна політика у бюджетній сфері потребує реформування. З цією метою слід звернути особливу увагу на інструменти та важелі (у податковій та інвестиційній сферах), які дозволять збільшити державні доходи та зменшити видатки з державного бюджету.

Список використаних джерел:

1. Антология экономической классики: В. Пети, А. Смит, Д. Риккардо: В 2 т. Т.1: / [Сост. И.А. Столяров]. – М.: Эконов, 1991. – 475 с.
2. Бюджетний кодекс України: за станом на 1 січн. 2011 р. / Верховна Рада України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456%D0%B0-17/paran11#n11>
3. Ганіч А.С. Суть державного бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток України [Текст] / А.С. Ганіч // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 180-185.
4. Гладченко Л. П. Оптимізація бюджетного дефіциту: західна теорія і практика: дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / Л. П. Гладченко. – К., 2004. – 217 с.
5. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання: монографія / І.В. Запатріна. – К.: Ін-т соц.-екоп. стратегій, 2007. – 528 с.
6. Зражевська Н. В. Зовнішній державний борг у фінансовій системі України: дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / Н. В. Зражевська. – К., 2005. – 246 с.
7. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Ассоциация российских вузов / Н.Н. Любимов (пер.с англ). – М. : Гелиос АРВ, 1999. – 352с. – [Классики экономической науки – XX век].
8. Кудряшов В. Фінансування дефіциту державного бюджету [Текст] / В.П. Кудряшов // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 52-64.
9. Макаренко С.В. Ефективна фінансова політика та місце бюджетного дефіциту щодо її забезпечення [Текст] / С.В. Макаренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 3. - С. 25–35.
10. Машко А.І. Бюджетний дефіцит: двохсторонність проблем та перспектива [Текст] / А.І. Машко // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – 2003. – Випуск 181:Том 2. – С. 260 – 273
11. Огонь Ц. Доходи бюджету України: теорія та практика: монографія / Ц. Огонь. – К.: КНТЕУ, 2003. – 580 с.
12. Пасічний М.Д. Дефіцит державного бюджету в умовах трансформаційної економіки України [Текст] / М.Д. Пасічний // Наукові праці НДФІ 1. – №46. – 2009. - С. 10–18.
13. Про Державний бюджет України на 2008 рік закон України / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%202008>
14. Про Державний бюджет України на 2009 рік закон України / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%202009>
15. Про Державний бюджет України на 2010 рік закон України / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%202010>
16. Про Державний бюджет України на 2011 рік закон / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%202011>
17. Про Державний бюджет України на 2012 рік закон України / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%202012>
18. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит; пер. с англ. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
19. Степанова В.О. Фінансування дефіциту державного бюджету України [Текст] / В.О. Степанова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – №2(10). – 2010. – С. 127–131.
20. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання [Текст] / І. Я Чугунов. – К.: НДФІ, 2005. – 259 с.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2013 р.